

מאלפי זהב

אוצר הערות והידושים קושיות וביאורים

לקט ענינים בפשט בהלכה ובאגדה על סדר הפרשה

פרשת מקץ – חנוכה

(פמ"א פס"א א) ופרעה חולם וגו'. בס' תורת חיים הביא כי שאלו את אדמוח"ז מרן הגר"ק זצ"ל דהרי קי"ל (ברכות נה ע"א) אין חלום בלא דברים בטלים, וא"כ מה הם הדברים בטלים שהיו בחלום פרעה. הרי מהמבואר בפסוקים נראה שיוסף פתר את כל הפרטים. ותיריך, שאת הדברים בטלים שהיו שם, התורה לא כתבה.. [שאין בהם שום תועלת].

(ט"פ י"ב) עברי – אפילו לשוננו אינו מכיר. ומה שמבואר בגמ' (סוטה לו ע"ב) שבא גבריאל ולימדו שבעים לשון, היה אח"כ, [עיי"ש].

(ט"פ ט"ז) בלעדי – אין החכמה משלי כו'. עי' בשפ"ח שביאר חנוכה בל – עדי. ויש לפרש דכונתו היתה, דאינה 'עדי', והיינו תכשיט חכמתי.

(ט"פ ט"ה) פוטי פרע – הוא פוטיפר, ונקרא פוטיפרע על שנסתתר מאליו, לפי שחמד את יוסף למשכב זכר. והיינו מחמת יופיו. ועפ"ז מבואר יותר המדרש (ט"ז, ט) שידע שאשתו מפתה את יוסף, ויוסף הוא הצדיק.

(פמ"ב פס"ט ט"ו) חי פרעה – אם יחיה פרעה. כשהיה נשבע לשקר, היה נשבע בחיי פרעה. צ"ב מאי מהני, הא סו"ס הוי שבועת שקר. גם צ"ב מדוע הכא הוי שבועת שקר, הא כיון שבאמת אינם מרגלים, א"כ לא עבר על השבועה במה שיצאו מזה.

האם יעקב אבינו ידע מהמכירה

(ט"פ לו) אתי שכלתם – מלמד שחשדן שמא הרגוהו או מכרוהו כיוסף.

משמע שיעקב ידע כי סיבת העלמותו של יוסף היא ע"י השבטים [שהרגוהו או מכרוהו]. וכעיי"ז מבואר ממש"כ רש"י (ט, ט) עה"פ וברצנם עקרו שור, רצו להרוג את יוסף שנקרא שור. וכן ממש"כ (שם פס"ט ט) שיעקב אמר ליהודה 'מטרף בני עליה, ממה שחשדתיך בטרוף טורף יוסף', מוכח מכל זה שידע שעשו לו איזה דבר. וכך נראה בספורנו כאן, שכתב על מה שיעקב אמר להם 'יוסף איננו ושמעון איננו', שאינו כי אם בסבת מריבותיכם זה עם זה, ואתם המשכלים אותי. [וכ"מ ממש"כ רש"י סו"פ ויחי (ט, ט), והוא מהמדרש] עה"פ אביך צוה, 'שינו בדבר מפני השלום כי לא צוה יעקב כן שלא נחשד יוסף בעיניו'. ומבואר דכל הטעם הוא 'שלא נחשד בעיניו, ולא מחמת שלא ידע שמכרוהו. הרי מוכח שידע מהמכירה].

וצ"ע שהרי כאשר האחים הביאו לפניו הכתונת בדם, אמר 'חיה רעה אכלתהו'. ואף הקב"ה לא גלה לו, לפי ששתפו להקב"ה עמהם בחרם, וכמש"כ רש"י לעיל פ' וישב (לו, ג).

ויתכן לבאר דאמנם בתחילה סבר שיוסף מת. אך אח"כ כאשר ראה כי לא משתכח יוסף מליבו אע"פ שגזירה על המת שישתכח מן הלב (פסחים נד ע"ב), וכן ממה שפרשה ממנו שכינה, הביין כי עוד יוסף חי. וממילא הביין שהשבטים במכוון הביאו לו כתונת בדם. וממילא מבואר היטב מדוע חשדם שהם מכרוהו.

וביותר לפי המבואר במדרש (לעיל פד, יג) שיעקב ידע את שנאתם ליוסף, 'והיה יעקב אבינו נזכר ומעיו מתחתכין, יודע היית שאחיק שונאים אותך והיית אומר לי הנני'. [ויש לפרש דמה שבתחילה אמר חיה רעה אכלתהו, משום שחשש שמא שיסעוהו בכלבם, כמבואר במדרש שכך ניסו לעשות בתחילה]. וממילא כל הזמן חשדם שמא מכרוהו. ועתה ששמעון ואיננו, חשדם יעקב שמא נתעוררה מריבה חדשה שאינו יודע עליה.

ושו"ר מפורש בסוף מס' סופרים (פרק כא) שבאמת יעקב לא האמין להם שיוסף מת. וקצת משמע שהוא מהא גופא שלא נשתכח. וז"ל, כשהביאו בניו את הכתונת בדם, לא האמין להן כל עיקר. מניין, דכתיב וימאן להתנחם. לפי שאין מקבלין תנחומין על החי, אבל שמת הוא מעצמו משתכח מן הלב, שנאמר נשכחתי כמת מלב. ע"כ.

ואח"כ מבואר שם שחצב בהרים י"ב אבנים, וכתב על כל אחת שם שבטו כו' כו', ורק כאשר הזכיר להם שם יוסף, כרעו לפני האבן של יוסף. ועדיין לא נתברר לו שהוא חי. ובדק כעיי"ז באלומות כו' ועדיין לא נתברר לו שהוא חי כו' ע"ש.

ומשמע שלא נתברר לו אם יוסף חי או לא. ולמשנ"ת מבואר היטב, שתמיד הסתפק האם באמת הרגוהו, אך בודאי ידע כי 'רצו' להורגו.

וכעיי"ז מבואר ברש"י לעיל (פס"א א) ש'ראה באספקלריא של קדש שעדיין יש לו שבר במצרים. ולא היתה נבואה ממש להודיעו בפירוש שזה יוסף'. והוא מהמדרש (צ"א, ו) וז"ל, וכי במצרים היה יעקב שראה תבואה במצרים שאמר הכתוב וירא יעקב כו', אלא מיום שנגנב יוסף נסתלקה רוח הקודש ממנו ורואה ואינו רואה ושומע ואינו שומע כו' כו', אלא אל תהי קורא יש שבר אלא יש סבר, שראה באספקלריא שסברו במצרים ואיזה זה, זה יוסף. ע"כ.

ומבואר דשרתה עליו ורה"ק בצורה שלא היה רואה דברים ברורים. ובזה יהא מיושב ג"כ כל הענין שמצד אחד נראה שידע מהמכירה, ומצד שני משמע שלא ידע. וכן בתחילה כשספרו לו כי עוד יוסף חי, התקשה להאמין. [והנה מבואר בפסיקתא רבתי, שמיום שהגיע יעקב למצרים לא נתיחד עמו יוסף, שמא ישאלנו על דבר המכירה. ואם יעקב ידע מהמכירה, א"כ ממה חשש יוסף. ויתכן לומר שיוסף לא ידע שיעקב יודע מהמכירה].

מדוע לא הוכיח את השבטים על המכירה

והנה מאחר שידע מענין המכירה, צ"ב א"כ מדוע לא מצאנו שהוכיחם ע"ז קודם מותו. [מלבד שמעון ולוי, שהוכיחם 'וברצונם עקרו שור' לפי ביאור רש"י להלן (פס"ט, ה). ועי' חת"ס שם, ש'וברצונם' היינו בדין סנהדרין].

ומבארים בשם מרן הגרא"מ שך זצ"ל, דיעקב ידע היטב את גדולתם הנוראה של השבטים. והביין שאם הם פסקו שיוסף חייב מיתה, היה זה ע"פ דעת התורה, והרי"ז פס"ד של התורה.

ויש להטעים זאת, הדנה בשלמא בתחילה כאשר ראה שפירשה ממנו שכינה, י"ל שסבר כי זה משום שירד ממדרגתו, שכבר אין לו את ההבטחה שלא יראה פני גהינם (כמש"כ רש"י בפ' וישב לו, לה). אבל עתה שנתגלה לו שיוסף חי, מאי קסבר.

וע"כ שהתבונן והביין שהטעם שלא שרתה עליו שכינה, היינו רק משום שהקב"ה הצטרף עמהם לחרם. [שהרי יעקב היה למדן עצום, ובודאי שע"פ כל התמיהות שהתעוררו לו במהלך השנים, עתה הכריע את הספק שהיה מסופק בו תמיד, האם השבטים מכרו את יוסף]. ולפיי"ז בודאי שאין מה להוכיח את השבטים, שהרי נהגו כדין תורה. [ומה שהוצרכו לכפרה על המכירה. כבר נתבאר, שכל מה שנתבעו, היה על חוסר רחמים בדין דקות].

(פמ"ג פס' טו) וישאל להם לשלום ויאמר השלום אביכם הזקן אשר אמרתם העורנו חי. צ"ע מדוע לא הגיב כלום על המנחה. ואפשר שע"י שאמרו שזה מאביהם הזקן, תגובתו היתה בשאלת שלומו. [וגם יבואר עפ"י שלכן שאלת שלומו לא החשידהם שמכירן].

(פמ"ד פס' י"ט) הלא ידעתם כי נחש ינחש וגו' – הלא ידעתם כי איש חשוב כמוני יודע לנחש ולדעת מדעת ומסברא ובינה כי אתם נגבתם הגביע. היינו דנעלם הגביע בדיוק אחרי שהלכו.

בדין כלי שיש בו נקב, לענין הדלקת נר חנוכה

בחיידוש מרן הגר"ח זצ"ל ב'שעמא דקרא'

מעשה באדם שהדליק נר חנוכה בנר שהיה בו שמן כשיעור חצי שעה, אך היה בו נקב שדרכו מטפטף השמן, כך שתוך כמה דקות יגמר כל השמן. העיר לו חברו, לכאורה אינך יוצא יד"ח, משום שאין כאן שמן היכול לדלוך ח"ש, והרי"ז כאין שמן כשיעור.

השיבו המדליק, בכונתי לסתום את הנקב מיד לאחר ההדלקה, וא"כ הרי"ז עומד לדלוך ח"ש. ויל"ע עם מי הצדק. ושורש הספק יבואר לפנינו, בהקדם כמה ענינים.

דהנה ידוע בשם המהרי"ל דסקין זצ"ל, לגבי הדלקת נ"ח בקופסא (בית מגורה), במקום שיש רוח. שאם כאשר מדליק והדלת פתוחה, הרוח עלולה לכבות את הנרות. לא יצא יד"ח, אע"ג שאח"כ סוגר הקופסא. מאחר שהדלקה עושה מצוה, ובשעת ההדלקה לא היה ראוי לדלוך כך ח"ש.

אכן כבר רבו המכחישים שמועה זו. ובראשם תלמידו המובהק השלמת חיים (סי' רסב) שכתב דשפיר דמי, ויוצא בזה ידי חובה. וכ"כ עוד פוסקים רבים מפוסקי הדור האחרון. [כגון: הגר"פ (הר צבי אור"ח ח"ב סי' קיד, ועי"ש מה שהוכיח ממעשה אשת רחבי"ד והחומץ), והגר"א (שלמי מועד פמ"ג, ומעדני שלמה עמ' קט), והגר"ש"א (פסקי הלכות מהגר"א דינר שליט"א סופ"ב), והגר"ק זצ"ל (חוט שני עמ' שיח). וכן העלה הגר"י טשנור שליט"א (שערי ימי החנוכה ש"ב פ"ח)].

וחידוש אדמו"ר מרן הגר"ח זצ"ל (בשעמא דקרא) דבכל ענין כבתה אין זקוק לה, אזלינן בתר דעתו בשעת ההדלקה. ואם היתה דעתו בשעת ההדלקה לכבות, הרי כמדליק במקום הרוח. [וממילא כל פלו' הפוסקים לגבי המכבה במזיד, היינו בלא היה בדעתו לכבות].

והוכיח מקערה שהקיפה פתילות, ולא כפה עליה כלי, דהוי כמדורה ולא יצא. ולא אמרינן שברגע שהדליק נר אחד, כבר יצא יד"ח, ומעתה הוי ככבתה דאין זקוק לה. והיינו משום שבשעת ההדלקה היה בדעתו להדליק הכל. הרי שאולי בתר דעתו בשעת ההדלקה. וכיון שהיתה דעתו לכבות לאלתר, לא יצא.

וכתב דלפי"ז ה"ה לקולא, שאפי' אם בשעת ההדלקה ה' רוח, אך היתה דעתו לסגור את דלת המגורה מיד לאח"כ, שפי"ד.

והוסיף דאפשר דמה דאיתא שאם לא נתן כשיעור בשעת ההדלקה, לא מהני להוסיף אח"כ. היינו דוקא בשלא היה בדעתו מתחילה להוסיף, אבל בהיה בדעתו בתחילה להוסיף שפיר מהני. ואפי' את"ל דהכא לא מהני, היינו משום שאת ההוספה לא הדליק. אבל ב'ארגו של הנרות' הנ"ל דהדליקן כראוי, ורק באנו לפסול משום שעומד להכבות. בזה ודאי מהני מה שבדעתו לסגור מיד. [נהנה במאורי אש פ"ה ע"ב ב' כתב, דבהניח מעל הנר שפורפרת מטפטפת שיש בה שמן של ח"ש, לא מהני ולהני"ל יש לבאר הטעם, שאת השפורפרת לא הדליק. ועי"ן].

ומעתה בספיקא דידן [בהמדליק בנר שיש בו שמן כשיעור, אשר יש בו נקב שדרכו מטפטף השמן] יש לדון אם הוי כהוספת שמן לאחר ההדלקה, דיל"ד דל"מ מה שבדעתו להוסיף. דסו"ס לא הדליק שמן הראוי לדלוך ח"ש. דמאחר שאין השמן יכול לעמוד, הרי"ז כאילו אין כאן

שמן כלל. והוי חסרון במעשה ההדלקה. א"ד הוי כקופסא אשר דבר חיצוני בא לפוסלה בהרחב הזמן [אם לא יתקנהו], לזה מהני מה שבדעתו לתקן אח"כ. וכמו"כ הכא י"ל דהשמן מצד עצמו ראוי לדלוך ח"ש, ויהני מה שבדעתו לסתום החור.

חידה לחנוכה

כיצד יתכן אדם שיאמר באותו היום ב' פעמים הלל בברכה, ושניהם אינם ברכה לבטלה. [מלכד ליל הסדר].

תשובה לחידה משבוע שעבר, כיצד יתכן אדם, שרק חציו חייב במצוות:

א' חציו ישראל וחציו גוי. (עי' מנ"ח שמו אר' ג).

ב' ילד שהגדיל חציו. כגון שבחציו עבר את קו התאריך ליום הגדלתו, ובחציו נשאר ביום הקודם. [ובמקור"א הארכנו לענין הב' שערות וכו']. וא"ל מו"ר הגר"צ"י אידלשטיין שליט"א, דהוא בעצם שייך בכל אחד שמגדיל, דמאחר שהשמש כל הזמן זזה, א"כ השקיעה ג"כ נעשית מצד לצד, ונמצא שחציו הגוף הקרוב למקום השקיעה, מגדיל יותר מהר. ודו"ק. [ויש להוסיף, דלפי"ז אם נולד ברגע התחלפות השקיעה, וחציו נולד היום וחציו נולד מחר, יל"ד דיגדיל חציו ביום א' וחציו השני ביום שלמחרת. והוא תמוה]. אולם אמר מו"ר שליט"א, דאליבא דאמת לא מסתבר שחל על כל חלק לפי ענינו, אלא או דסגי במקצת הגוף, או דבעינן רובו ככולו.

ג' חציו עבר חב"ח בן י"ב, להצד (בקובץ הערות סי' יא סק"ג) שעבד מגדיל בגיל י"ב. דנמצא שבגיל י"ב מגדיל רק צד העבודות, ורק חציו חייב במצוות (והארכנו בזה בעבר).

'ובחרת בחיים'

רשימות מזהנהגות ודברים שנשמעו מאדמו"ר מרן שה"ת זצ"ל

עניני חנוכה

השד בנרות שכבו

שאלוהו מפני מה, כבתה אין זקוק לה, הא איכא חשדא. והשיב, מכירים [היינו, שהיה דלוק].

הדלקת נ"ח לפיקו"נ בשבת

עוד שאלו, אם המדליק בשבת מפני פיקו"נ, ונזכר שלא הדליק נרות חנוכה בער"ש, האם יכול לכוון בזה למצות נ"ח. והשיב, דפשוט שלא שייך כן. [בענין ב' שאלות אלו הארכנו טובא בספר מאלפי זהב בעניני חנוכה, ע"ש].

ברכת הרואה על נרות ההידור

שאלו האם יש ברכת הרואה על שאר נרות ההידור [כגון שנכבה הנר העיקרי]. והשיב שכן.

ברכת הרואה לאחר ח"ש

שאלו אם גם לאחר חצי שעה ג"כ שייך הברכה. והשיב שכן, זה דלק מכח מצוה. [והוא חידוש רב!].

'בירושלים'

באחד מימי החנוכה, כמנהגו רבות בשנים, חילק מעות חנוכה לנכדיו הצעירים, אחד לאחד. בתוך הדברים אמר לו מו"ז הג"ר יהושע צביון שליט"א שבע"ה גם שנה הבאה יחלק לכל הנכדים. והשיב, בירושלים.

אשמח מאוד בהערות ותגובות [והשגת הגליון] בפל" - 0533130380

בס"ד נדפסה כמות נוספת של ספר מאלפי זהב

עה"ת ומועדים, ניתן להשיגו במס' הנ"ל.